

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ЯНЧЕВА Тетяна Валеріївна

**ПРОСОДІЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ-ЗАХОПЛЕНЬ
В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ
(Експериментально-фонетичне дослідження)**

Спеціальність 10.02.04. - германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі фонетики англійської мови
Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник: кандидат філологічних наук
доцент А.А.Калита

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук
професор Л.Ю.Куліш
кандидат філологічних наук
доцент О.Р.Валігура

Провідна установа: Дніпропетровський державний
університет

Захист відбудеться "30" травня 1997 року о 15.00 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 50.26.01 по
присудженню наукового ступеня доктора (кандидата) наук в
Київському державному лінгвістичному університеті (252150,
м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського
державного лінгвістичного університету.

Автореферат розіслано "25" квітня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради,
кандидат філологічних
наук, професор

М.П.Дворжецька

Сучасний етап розвитку лінгвістики взагалі та інтонології зокрема вимагає системного комунікативно-динамічного підходу до розуміння просодичної організації мовлення та її механізмів. Орієнтація на моделювання реальних процесів породження чи сприйняття зв'язного мовлення та необхідність пояснення еволюції й варіативного функціонування звукової системи мови у різних ситуаціях спілкування викликала потребу в нових підходах до опису просодичних одиниць англійського мовлення з урахуванням як комунікативно-прагматичного, так і етнопсихологічного аспектів емоційного мовлення.

Крім того, ділові, наукові та культурні постійно розширювані контакти з представниками англійських країн ставлять в ряд найбільш важливих проблем питання навчання студентів ефективного та коректного просодичного оформлення емоційних висловлювань у реальних ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування.

Тому природно, що на просодичне оформлення висловлювань-захоплень, які є невід'ємною частиною національно-специфічного мовленнєвого етикету, останнім часом все частіше звертають увагу дослідники-фонетисти. При цьому, більшість із них вказують на специфіку організації емоційного мовлення особами різних психологічних типів.

Відомо, що загальні питання мовного вираження емоцій досить широко розроблені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених. І разом з тим, з одного боку, фонетична наука ще не має у своєму розпорядженні достатньо повних теоретичних уявлень про характер і закономірності взаємодії просодичних підсистем у процесах реалізації висловлювань-захоплень індивідами з різною психологічною спрямованістю особи.

З іншого, і це не менш важливо, для практичного розв'язання проблеми навчання студентів мовленнєвого етикету необхідні, як відомо, відповідні методичні розробки, які дозволяють б урахувати індивідуальні особливості тих, хто навчається.

Звідси, перш за все, й впливає теоретична та практична необхідність у спеціальному експериментально-фонетичному дослідженні проблеми просодичної організації висловлювань-захоплень, результати якого дозволять встановити закономірності актуалізації індивідами таких висловлювань як найбільш типового різновиду емоційно забарвлених констативів.

Тому **метою** даного дослідження є встановлення основних закономірностей та особливостей інтонування англійських висловлювань-захоплень шляхом обґрунтування просодичних моделей їх реалізації особами різних психологічних типів.

У ролі **робочої гіпотези** висувається припущення про те, що в мові існує закріплена в свідомості її носіїв модель просодичного оформлення висловлювань-захоплень, яка в своїй основі відображає найбільш загальні тенденції використання та функціонування мовних засобів, а її відповідні модифікації, зумовлені рядом мовних (структура та семантика висловлювання) і немовних (прагматична настанова, контекст комунікації та темперамент мовця тощо) факторів, описують конкретні реалізації вказаних висловлювань.

При цьому, виходячи з припущення про те, що в мові взагалі і в англійській мові зокрема, існують як мінімум дві моделі мовленнєвої поведінки, притаманні відповідно інтровертам та екстравертам, слід сподіватися певної подібності використаних ними виразових засобів якщо прийоми їх поєднання та реалізації

в процесі індивідуальної актуалізації висловлювань-захоплень не збігаються..

Огляд стану проблеми, виконаний в обсязі даного дослідження, показав, що для досягнення мети, поставленої в цій праці, необхідно розв'язати наступні завдання: уточнити роль і ступінь впливу просодії на процес реалізації основних структурно-семантичних типів висловлювань-захоплень; визначити парадигму моделей просодичного оформлення висловлювань-захоплень особами різної психологічної спрямованості (інтровертами/ екстравертами); встановити характер і закономірності взаємодії просодичних підсистем у реалізації висловлювань-захоплень особами різної психологічної спрямованості; виявити раціональний мінімум, структуру та характер взаємодії просодичних підсистем, що забезпечують коректну реалізацію висловлювань-захоплень особами різної психологічної спрямованості; розробити методичні рекомендації з навчання просодичного оформлення англійських висловлювань-захоплень.

Об'єктом дослідження є процес реалізації англійських висловлювань-захоплень особами різних психологічних типів.

Предметом дослідження є структура й характер взаємодії просодичних підсистем у реалізаціях висловлювань-захоплень особами різних психологічних типів.

Матеріалом дослідження слугував експериментальний корпус прикладів монологічних і діалогічних текстових фрагментів з художніх творів англійських та американських авторів, лінгафонні курси англійської мови, а також фонозаписи бесід з інформантами. Об'єм матеріалу експериментально-фонетичної частини дослідження склав 1080 реалізацій висловлювань-захоплень.

Дослідження здійснювалося на основі використання необхідних елементів системного підходу, що містять відповідну комплексну методiku, яка базувалася на теоретичних загальнонаукових методах (абстрагування, узагальнення, формалізація); емпірико-теоретичних методах (аналіз, синтез, ідеалізація, системний метод); емпіричних загальнонаукових методах (порівняння, вимірювання, експеримент); експериментально-фонетичних методах (аудитивний, акустичний та ін.); а також на ряді спеціальних методів (звукозапис, осцилографічний, інтонографічний, статистичний метод обробки даних та ін.).

Методологічною основою дослідження становлять провідні принципи системності, єдності форми та змісту, єдності свідомості та діяльності, каузальності, трансформовані стосовно проблеми, що розроблялася.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації комунікативно-функціональних та структурно-семантичних типів висловлювань-захоплень; обґрунтуванні парадигми їх структурно-просодичних моделей та специфіки актуалізації особами різних психологічних типів, а також у встановленні основних закономірностей взаємодії просодичних підсистем у реалізації висловлювань даного типу. Впроваджений автором новий оригінальний методологічний підхід до організації експериментально-фонетичного дослідження дозволяє описувати структурно-просодичну модель будь-яких емоційних висловлювань у соціальному, культурологічному та психо-лінгвістичному аспектах. У праці на основі принципу антропоцентризму теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено наявність двох моделей мовленнєвої поведінки: емоційно-

експресивної та логіко-раціональної, які притаманні відповідно екстравертам та інтровертам.

Теоретичне значення праці полягає в поглибленні рівня розробки питань типології комунікативно-прагматичних типів висловлювань та їх окремих видів, зокрема, висловлювань-захоплень; у виявленні характеру та закономірностей взаємодії просодичних підсистем у процесі реалізації висловлювань-захоплень особами різних психологічних типів; у встановленні основних структурних компонентів просодичної моделі висловлювань-захоплень та специфіки їх варіювання в конкретних ситуаціях безпосереднього спілкування.

Практична цінність дослідження визначається виявленням раціонального мінімуму, структури та характеру взаємодії просодичних підсистем у реалізації висловлювань-захоплень та експериментальним обґрунтуванням інваріантної просодичної моделі їх коректної актуалізації для використання у відповідних методичних матеріалах, що сприяють підвищенню ефективності навчання англійської мовленнєвої інтонації осіб різних психологічних типів.

Одержані в праці в результаті можуть також знайти застосування в практиці професійно орієнтованого викладання фонетики англійської мови, зокрема, під час навчання інтонаційних моделей та їх варіантних реалізацій в різних комунікативно-прагматичних типах висловлювань монологічного та діалогічного мовлення, при вивченні емоційно-забарвленого та експресивного мовлення, аналізі тексту та взаємодії різних підсистем мови в процесі породження мовлення та створення художнього тексту.

Апробація основних положень і результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на науково-практичній конференції

творчої молоді (Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, 9-12, 22-23 квітня 1991 р.); на міжвузівській науково-практичній конференції "Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і викладання іноземних мов" (Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, 26-30 червня 1991 р.); Республіканській науково-методичній конференції "Ринок і проблеми гуманітарної підготовки економічних кадрів у вищій школі" (Київський торговельно-економічний інститут, 1992); на першій національній конференції IATEFL-Ukraine "English in an Open Society" (Київський державний лінгвістичний університет, 1994 р.); на міжнародній конференції "Славістика і сучасність" у 1994 році; на засіданнях IATEFL-Ukraine "English Teacher Training: Phonology and Communicative Phonetics" і "New Teachers for the New Century" (Київський державний лінгвістичний університет, 14-16 березня і 21-23 листопада 1996 р. відповідно). Результати дослідження обговорювалися також на засіданнях кафедри фонетики англійської мови Київського державного лінгвістичного університету. За темою дисертації опубліковано 9 наукових праць (із них 4 в співавторстві).

На захист виносяться наступні положення:

1. Лінгвістичний статус висловлювань-захоплень в комунікативній типології висловлювань визначається їх функціональною домінантою, суть якої полягає у вираженні високого ступеня позитивної оцінки об'єкта дійсності. Висловлювання-захоплення як носії емоційного оцінювального та раціонального змісту входять в парадигму стверджувальних висловлювань з різним ступенем емоційного забарвлення.

2. Висловлювання-захоплення характеризуються різною комунікативно-прагматичною спрямованістю структурно-семантичними особливостями, способом і характером вираження

емоційної оцінки і, відповідно, змінним ступенем емоційного забарвлення.

3. Висловлюванням-захопленням притаманний ряд інваріантних (універсальних) просодичних ознак на перцептивному (низхідний інтонаційний контур з низхідною ковзною мелодійною шкалою, низхідний і висхідно-низхідний термінальний тон, помірні гучність і темп вимови) та акустичному (конфігурація тону в передтермінальній частині інтоногрупи, локалізація максимуму частоти основного тону (ч.о.т.) на ядерному складоносії, рівень ч.о.т. початку термінального тону, конфігурація термінальної ритмогрупи, локалізація максимуму інтенсивності) рівнях, сукупність яких утворює їх просодичну модель.

4. Варіантні реалізації просодичної моделі висловлювань-захоплень диференціюють їх комунікативно-прагматичні види в монологічному та діалогічному мовленні, розрізняють їх за ступенем емоційного забарвлення й відображають індивідуальні характеристики мовців.

5. Низхідна ковзна шкала, конфігурація тону в передшкالی, усічений характер мелодійних шкал, рух тону на першому наголошеному складі, тональний рівень початку термінального тону, тональний інтервал між передтактом і першим наголошеним складом, тональний інтервал між шкалою та ядром, тональний діапазон інтоногрупи є провідними структурно-функціональними ознаками просодичної моделі висловлювань-захоплень.

Композиція даного дослідження, визначена метою та завданнями, складається із вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії (184 найменування) та додатків.

У **вступі** обґрунтовується вибір теми, актуальність і наукова новизна, визначаються мета й завдання дослідження, його теоретичне та практичне значення, формулюються основні

положення, що виносяться на захист, описуються матеріал і методи дослідження.

У **першому розділі** викладаються теоретичні передумови дослідження: узагальнюються наявні в спеціальній літературі дані з комунікативної типології висловлювань, встановлюються комунікативно-прагматичні види висловлювань-захоплень, визначаються їх основні функціонально-семантичні види, описується інтонаційна модель, а також основні лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори, що визначають її варіативність.

Другий розділ включає програму і методику проведення експериментально-фонетичного дослідження і містить його структурно-методичну схему.

У **третьому розділі** наведено результати експериментально-фонетичного дослідження та їх лінгвістична інтерпретація.

У **висновках** узагальнюються результати проведеного дослідження, формулюються основні висновки дисертації та накреслюються перспективи подальшої розробки проблеми.

Бібліографія містить список праць, використаних у роботі.

У **додатках** наведено список джерел, використаних під час підбору експериментального матеріалу, таблицю об'єктивних характеристик дикторів, матеріали аудитивного аналізу мовленнєвих завдань та таблиці узагальнених результатів аудитивного та акустичного аналізів експериментального корпусу висловлювань-захоплень, що не ввійшли в текст дисертації.

Зміст роботи

У даній праці висловлювання-захоплення трактується як одиниця комунікації з переважаючим емоційно-модальним значенням вищого ступеня позитивної оцінки, утворена на основі єдності змісту та інтонації. При цьому висловлювання-захоплення мають, як правило, певні лексико-граматичні та стилістичні

особливості, комунікативно-функціональну спрямованість і конкретне прагматичне завдання. Вони можуть виражатись імпліцитно чи експліцитно за рахунок використання мовних засобів різних рівнів.

Проведений під кутом зору поставленої в праці мети огляд теоретичних та експериментальних досліджень різних аспектів комунікації та проблем просодичного оформлення емоційного мовлення, а також структурно-семантичний та функціонально-прагматичний аналіз мовного матеріалу дозволив розробити розширену гіпотетичну класифікацію висловлювань-захоплень, у якій основними ознаками є форма мовлення та комунікативно-функціональна спрямованість досліджуваних висловлювань, комунікативний тип та граматична структура речення, розташування у структурі тексту, віднесеного до одного об'єкта, спрямованість захоплення, прагматичне завдання висловлювання, характер та переважаючий спосіб вираження емоції, стилістичні виразні засоби, ступінь емоційного забарвлення.

Найбільш частотні побутові висловлювання-захоплення найчастіше виражаються розповідними реченнями, окличними структурами та риторичними запитаннями. Проте структурно-семантичний аналіз мовного матеріалу показав, що захоплення тяжіє до вираження в більшій, ніж речення, комунікативній одиниці. Мовці використовують різні за комунікативним типом речення, об'єднуючи їх в цілісне висловлювання або надфразову єдність спільною темою, тональністю комунікації. При цьому пік емоційної насиченості може переміщуватися в рамках одного з речень чи всього блоку залежно від комунікативної настанови, ступеня емоційності та індивідуальних особливостей мовця. Розгорнутий характер вираження емоції підпорядковує собі речення з нейтральною лексико-граматичною структурою. Чисто

експресивне, спонтанне, захоплення з мінімальною прагматичною настановою найчастіше буде виражатись окремим реченням. Навпаки, при активному обговоренні об'єкта захоплення, описі, переконанні, поясненні емоція буде виражатися більш сильним способом, захоплення ускладнюється іншими, конотаціями. Контекст комунікації, що зумовлює просодичну варіативність, розширюється, включаючи фактор адресата та комунікативну інтенцію.

Під блоком висловлювань-захоплень ми розуміємо компактну групу речень, кількісні та якісні характеристики яких можуть варіювати в певних межах, підпорядковуючись основному завданню вираження захоплення, тобто високого ступеня позитивної оцінки предмета обговорення / опису / суперечки. У блоках художніх текстів спостерігається, як правило, об'єднання в цілісний комплекс засобів різних рівнів мови для досягнення передбачуваного прагматичного та стилістичного ефекту в умовах відсутності звукового каналу передачі раціональної та емоційної інформації.

Висловлювання-захоплення можуть бути використані в ролі заперечення, прохання, подяки, натяку, схвалення, а також обурення або протесту. Вони можуть виражатись імпліцитно чи експліцитно за рахунок використання мовних засобів різних рівнів. При цьому для імпліцитних висловлювань-захоплень просодичні засоби стають провідними.

З погляду поставленої в дослідженні мети мінімально необхідний комплекс лінгвістичних характеристик, який дозволить однозначно визначити необхідну модифікацію просодичної моделі кожного конкретного висловлювання-захоплення, включає прагматичне завдання, граматичну структуру, переважаючий спосіб

і характер вираження заданої емоції, а також ступінь емоційного забарвлення мовних структур.

Дослідники, які займаються різними аспектами мовленнєвої комунікації, фонетисти, лексикологи, прагматики, психо- та соціолінгвісти, в тій чи іншій формі відзначали індивідуальну зумовленість мовленнєвого процесу і продуктів мовленнєвої творчості. При цьому зазначається, що провідна роль у передачі індивідами емоційно-модальних значень належить просодичним засобам реалізації висловлювань. Специфічна сукупність використовуваних в емоційно насичених контекстах мовних засобів та мовленнєвих прийомів емоційної виразності є особистісно-зумовленими та певною мірою детермінованими вроджено-розвинутим темпераментом. У рамках даного дослідження ми обмежимося основним поділом учасників комунікації на інтровертів та екстравертів, тим більше, що ці поняття широко вживаються і співвідносяться з загальноприйнятими поняттями емоційності, збудливості, товариськості, рухливості.

З метою опису інваріантної просодичної моделі висловлювань-захоплень, а також встановлення її індивідуально зумовлених варіантних реалізацій різних за комунікативно-прагматичним типом та ступенем емоційного забарвлення висловлювань-захоплень з усієї різноманітності просодичних засобів ми відібрали основні підсистеми інтонації – мелодику, темп, гучність (на перцептивному рівні), ч.о.т., інтенсивність, тривалість (на акустичному). При цьому під просодичною моделлю висловлювання-захоплення ми розуміємо такий зафіксований іконографічними засобами опис процесу просодичного оформлення висловлювань, який відображає закономірності взаємодії просодичних підсистем, їх характеристики та зв'язки, істотні для мети дослідження.

Результати експериментів з вивчення закономірних зв'язків між комунікативним змістом висловлювання-захоплення в англійському мовленні та його інтонаційною структурою в частотних реалізаціях провідного інтонаційного контуру опрацьовувалися відповідно до програми й методики дослідження, спрямованої на розв'язання його основних завдань, і включали декілька етапів аудиторського аналізу, електроакустичний аналіз і лінгвістичну інтерпретацію експериментальних даних фонетичного дослідження. Вивчення тональних характеристик комунікативних видів висловлювань-захоплень на акустичному рівні здійснювалося з урахуванням таких просодичних ознак: частотний діапазон, величина висотнотонального максимуму, локалізація висотнотонального максимуму, швидкість змін ч.о.т. на ділянках синтагми та конфігурація ч.о.т. Динамічні характеристики інтонаційної моделі висловлювань-захоплень оцінювалися максимумом інтенсивності та його локалізацією в структурі висловлювання, середньою за складом інтенсивністю висловлювання, діапазоном інтенсивності. Темпоральні характеристики висловлювань-захоплень визначалися за середньозвуковою тривалістю висловлювання-захоплення й тривалістю термінальної ритмогрупи. Результати аудитивного та акустичного аналізів зводилися в робочі таблиці кількісних значень одержаних параметрів. Важливим елементом експерименту було проведення попереднього тестування дикторів, під час якого для визначення загальної спрямованості особи нами було використано індикатор типу Майерс-Бриггс.

Результати аудитивного аналізу висловлювань-захоплень, реалізованих дикторами з різною психологічною орієнтацією в ході спонтанної бесіди, свідчать про існування значних відмінностей в їх просодичній організації.

Так, обмеження лексико-граматичних засобів у мовленні інтровертів значною мірою зумовлює мало виразні просодичні моделі висловлювань-захоплень, у яких на рівні мелодичного компонента інтонації аудиторі відзначають такі характерні риси: а) низхідна ступінчаста, низхідна ступінчаста з порушеною послідовністю та низхідна ковзна шкала в поєднанні з низьким низхідним термінальним тоном; б) різний ступінь наголосу практично на всіх повнозначних словах, що сприяє дотриманню приблизно однакового ритмічного малюнка, при якому наголошений склад чергується з двома ненаголошеними; в) поділ висловлювань на приблизно однакові за обсягом синтагми (2-4 наголошених склади); г) прискорений (звучить впевнено, широко, хоча й емоційно-нейтрально), або сповільнений (звучить сором'язливо, невпевнено, "загальмовано") темп реалізації; д) використання пауз сумніву, заповнених і незаповнених; е) наявність незначних тональних інтервалів на стику висхідного такту і низького низхідного термінального тону, а також шкали і ядерного тону; є) помірно-знижена гучність реалізації висловлювань, що в поєднанні з витриманою ритмічною організацією, чіткою вимовою і маловаріативними мелодійними та темповими характеристиками звучать монотонно, емоційно-нейтрально, стримано; ж) простий повтор граматичної структури та її частини, при якому мелодичний малюнок в загальних рисах повторюється у звуженому діапазоні.

На відміну від описаних вище особливостей мовлення інтровертів, більш емоційним дикторам властиві такі особливості просодичного оформлення: а) загальний напрям руху основного тону може бути низхідно-висхідним, висхідно-низхідним, висхідним і низхідним; б) спостерігається більша різноманітність мелодійних шкал (низхідна ступінчаста, низхідна

ковзна, низхідна скандентна, рівна усічена) так само як і повна її відсутність у поєднанні з висхідним, низхідним, низхідно-висхідним термінальними тонами різної висотно-тональної реалізації; в) характерне в цілому дрібніше членування на синтагми (2-3 наголошених склади), при цьому різні розміри інтонаційних груп прямо пов'язані з кількістю заповнених пауз сумніву та несправжніх початків, зумовлених, у свою чергу, високим ступенем емоційного напруження; г) темп реалізації варіює від сповільненого в блоках опису та розповіді до прискореного в оцінювальних і заключних висловлюваннях; д) гучність підвищується у висловлюваннях-захопленнях на фоні зниженої гучності в розповідних та описових реченнях; е) практично всі повнозначні слова є різною мірою наголошеними; є) ключові (тобто найбільш емоційно і комунікативно навантажені) слова оформлюються в тексті за допомогою таких комплексів просодичних засобів: сповільнений темп у поєднанні з високим низхідним термінальним тоном, підвищеною гучністю і передуючою паузою, заповненою несправжніми початками речень; дуже чітка вимова / артикуляція у сповільненому темпі; сповільнення темпу зі зниженням гучності та використанням низхідного термінального тону; підвищені показники інтенсивності вимовлення та гучності з подовженням приголосних на сегментному рівні.

Узагальнюючи сказане, зазначимо, що спонтанне діалогічне мовлення, яке містить висловлювання-захоплення в реалізації дикторів-екстравертів, характеризується більшою різноманітністю засобів усіх мовних рівнів і просодичних підсистем. Різне поєднання засобів у взаємодії з ситуацією спілкування, сприяє сприйняттю висловлювань як емоційно-забарвлених або емоційно-експресивних. Мовлення інтровертів набагато стриманіша, має

обмежений набір усталених лексико-граматичних засобів і оформлюється чіткою темпо-ритмічною структурою з маловаріативною мелодикою. Часто відхилення в бік більшої емоційності показників одного з компонентів інтонації нівелюється низькими показниками інших компонентів. В цілому, лексико-граматичні та просодичні особливості висловлювань більшою чи меншою мірою складають два портрети особи мовця — раціонального інтроверта та емоційного екстраверта.

Здійснюючи більш раціональний логічний підхід до розв'язання мовленнєвих завдань, інтроверти віддають перевагу граматичним засобам виразності; на рівні просодичної організації провідним компонентом є інтенсивність, що перебуває в прямій залежності від ступеня емоційного напруження мовлення, при маловаріативних інших підсистемах інтонації.

Мовлення екстравертів є більш виразним за рахунок різноманітних лексичних засобів і варіативної мелодики висловлювань при змінних темпі, ритмі та гучності вимовляння.

Аналіз результатів експерименту дозволив встановити набір просодичних ознак, що утворюють просодичну модель висловлювань-захоплень, а також описують її інваріантні та диференційні просодичні ознаки на перцептивному та акустичному рівнях.

Висновки

Одним із найбільш частотних і важливих позитивно-оцінювальних мовленнєвих актів з комунікативної точки зору є висловлювання-захоплення, під якими слід розуміти одиницю комунікації з переважаючим емоційно-модальним значенням вищого ступеня позитивної оцінки, утворену на основі єдності змісту та інтонації. Висловлювання-захоплення, як правило, мають певні лексико-граматичні та стилістичні особливості, комунікативно-

функціональну спрямованість, конкретне прагматичне завдання і можуть виражатися імпліцитно або експліцитно за рахунок використання мовних засобів різних рівнів.

Класифікація висловлювань-захоплень, розроблена в обсязі даного дослідження, вичерпно описує їх основні ознаки: прагматичне завдання, комунікативний тип речення, переважаючий спосіб і характер вираження, взаємодія яких з екстралінгвістичними факторами дозволяє нам оцінювати вказані висловлювання як емоційно-нейтральні, емоційно-забарвлені або емоційно-експресивні.

Використаний у праці комунікативний підхід до експериментального вивчення просодичної моделі актуалізації різних типів висловлювань-захоплень у конкретних ситуаціях спілкування визначив необхідність врахування ряду найбільш значущих з погляду поставленої мети екстралінгвістичних факторів: соціокультурний контекст та індивідуальні характеристики комунікантів (їх темперамент та емоційна спрямованість особи).

В результаті проведеного нами теоретичного дослідження обґрунтовано та експериментально підтверджено універсальні ознаки, сукупність яких утворює просодію висловлювань-захоплень як одиницю інтонаційного рівня, а також встановлено індивідуальні просодичні ознаки, що розрізняють їх підвиди за ступенем емоційного забарвлення і відображають індивідуальну варіативність реалізацій розглянутих висловлювань.

Перцептивний аналіз просодичної організації висловлювань-захоплень показав, що універсальними і найбільш рекурентними при актуалізації всіх їх видів є: низхідний інтонаційний контур з низхідною ковзною мелодійною шкалою, низхідний і висхідно-низхідний термінальний тон, помірні гучність і темп вимови.

Крім того, до провідних перцептивних інтонаційних ознак, що диференціюють комунікативно-прагматичні види висловлювань-захоплень за ступенем емоційного забарвлення, входять: конфігурація тону в передшкالی, усічений характер мелодійних шкал, рух тону на першому наголошеному складі, середньо-підвищений і високий тональний рівень початку термінального тону, тональний інтервал між передтактом і першим наголошеним складом, тональний інтервал між шкалою та ядром, а також тональний діапазон інтоногрупи.

Акустичний аналіз інтонаційних особливостей висловлювань-захоплень підтвердив надійність результатів аудитивного аналізу і дозволив визначити такі характерні інваріантні ознаки їх просодичної моделі: конфігурація тону в передтермінальній частині інтоногрупи, локалізація максимуму ч.о.т. на ядерному складоносії, рівень ч.о.т. початку термінального тону, конфігурація термінальної ритмогрупи, локалізація максимуму інтенсивності.

До провідних просодичних ознак, що диференціюють види висловлювань-захоплень за ступенем емоційної насиченості, відносяться: рівень ч.о.т. початку синтагми, рух ч.о.т. на першому наголошеному складі, вид передшкали, величина тонального максимуму, швидкість зміни ч.о.т. в термінальній ритмогрупі, рівень завершення термінального тону, частотний діапазон інтоногрупи, тональний інтервал на стику передшкали і першого наголошеного складу, середньозвукову тривалість інтоногрупи, рівень і діапазон інтенсивності.

Результати аналізу даних фонетичного експерименту показали, що до провідних перцептивних інтонаційних ознак, які диференціюють реалізації висловлювань-захоплень екстра- та інтровертами, відносяться: тип передшкали, характер мелодійної

шкали (усічений/ неусічений), тональний рівень початку та завершення інтоногрупи й термінального тону, конфігурація тону на першому наголошеному складі та в термінальній ритмогрупі, діапазон синтагми, тональні інтервали між передшколою і першим наголошеним складом, а також між школою та ядром, темп і гучність вимови.

Опрацювання та узагальнення результатів проведеного дослідження підтверджують наявність у реальній англійській мовленнєвій культурі двох моделей мовленнєвої поведінки: емоційно-експресивної, притаманної екстравертам, які використовують велику кількість різноманітних засобів усіх лінгвістичних рівнів, а також логіко-раціональної, що використовується інтровертами та характеризується відносно невеликою різноманітністю вказаних засобів.

Лінгвістична інтерпретація результатів дослідження дає підстави вважати встановлені інтонаційні ознаки адекватними, що, з одного боку, дозволяє рекомендувати обґрунтовану просодичну модель висловлювань-захоплень як основу для подальшої поглибленої наукової розробки розглянутої нами проблеми, а з другого — використати її в процесі навчання просодичної організації емоційного мовлення. Результати дослідження можуть бути також корисні при уточненні лінгвістичних і психологічних основ навчання адекватного просодичного оформлення емоційного мовлення взагалі, і висловлювань-захоплень зокрема, сприяючи прогнозуванню його індивідуальних варіацій та нівелюванню їх до рівня інваріантної просодичної моделі типу висловлювань, що розглядається.

Перспективою даного дослідження може бути вивчення моделей мовленнєвої поведінки різних за психологічним типом осіб в емоційних ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування на

матеріалі висловлювань з іншими емоційними значеннями. Крім того, доцільно було б розглянути, як різні за психологічним типом аудиторі-інформанти сприймають емоційне мовлення інших осіб.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1.Сприйняття фонетичних особливостей мовлення як фактор підвищення мовної культури // Республіканська науково-методична конференція "Ринок і проблеми гуманітарної підготовки економічних кадрів у вищій школі": Тези доповідей. - К.: Навч.-метод. кабінет вищої освіти, 1992. - С. 209 - 211.

2.Навчання аудіювання фонетичних явищ з метою формування навичок вимови // Методика викладання іноземних мов. - К.: Освіта, 1993. - Вип. 22.- С. 67 - 71 (У співавторстві).

3.Влияние фактора личности на просодическую культуру речи // "Славянская культура в современном мире": Материалы III Международного семинара. - К., 1994. - С. 209 (У співавторстві).

4.Prosodic Organization of Complimentary Utterances in English // IATEFL - Ukraine Newsletter. - 1995. - № 2. - P.18 - 19.

5.Personality and Speech Behavior Patterns // IATEFL-Ukraine Newsletter. - 1996. - № 6. - P.18.

6.Prosodic Actualisation of Admiration in Modern English // Studies in Communicative Phonetics and Foreign Language Teaching Methodology. - Kyiv, 1997. - P.100 - 105.

7.Utterance Stress as a Differential in Emotional Speech Research // IATEFL- Ukraine Newsletter. - 1997. - № 7. - P. 22.

8. Effects of Individual Differences on Emotional Speech Prosody // 1st National IATEFL Conference "English in an Open Society". - K., 1994 - P. 123-126 (У співавторстві).

9. Intonation of semantic contrasts in Modern English // IATEFL- Ukraine Newsletter. - 1996. - № 5. - P. 25-26 (У співавторстві).

Аноація

Янчева Т.В. Просодия высказываний-восхищений в английской речи (экспериментально-фонетическое исследование).

Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04. - германские языки. Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1997.

На основании результатов экспериментально-фонетического исследования в работе определена парадигма модели просодического оформления основных коммуникативно-прагматических типов английских высказываний-восхищений лицами разных психологических типов (интровертами / экстравертами).

Epitome

Yancheva T.V. Prosody of Utterances-Admirations in the English Speech (experimental-phonetic research).

The Dissertation (manuscript) for the Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.04. - Germanic Languages. Kyiv State Linguistic University, Kyiv, 1997.

On the basis of the experimental-phonetic research the prosodic model paradigm of the main communicative - pragmatic types of the English utterances - admirations with reference to

the speakers' psychological types (introvert / extrovert) has been defined.

Ключові слова: просодія, висловлювання-захоплення, просодична модель, комунікативно-прагматична настанова, ступінь емоційної забарвленості, інтроверт, екстраверт.

Key words: prosody, utterance-admiration, prosodic model, communicative-pragmatic aim, degree of emotional colouring, introvert, extrovert.

Підписано до друку 12.04.97р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,0.
Наклад 100. Зам. 141.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

AB 37.580